

Наукові перспективи
Видавнича група

№1 (42)

2025

І НАУКА ТЕХНІКА

СЬОГОДНІ

серія: право, серія: економіка, серія: педагогіка,
серія: техніка, серія: фізико-математичні науки

Наукові перспективи
Видавнича група

Шановні колеги!

**З Новим Роком та
Різдвом Христовим!**

Бажаю, щоб Ви і Ваші близькі були здорові і щасливі, щоб удача супроводжувала у справах, щоб любов оточувала і наповнювала Вас і Вашу родину.

Нехай негоди проходять стороною, а над головою буде завжди мирне небо і ясне сонце. Виконаних мрій, досягнутих цілей і приємних відкриттів Вам у Новому 2025 році!

З повагою,
директор Видавничої групи
«Наукові перспективи»

Ірина Жукова

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного
управління**

Асоціація науковців України

«Наука і техніка сьогодні»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*

Випуск № 1(42) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration

Association of Scientists of Ukraine

"Science and technology today"

***("Pedagogy" series, "Law" series, "Economics" series,
"Physical and mathematical sciences" series, "Technics" series)***

Issue № 1(42) 2025

Kyiv – 2025

**«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право»,
Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»):
журнал. 2025. № 1(41) 2025. С. 1467**

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу присвоєно категорію "Б" із економіки та педагогіки (спеціальності – 015 - Педагогічні науки; 076 - Економічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530 журналу присвоєно категорію "Б" із права (спеціальність – 081 Юридичні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 10.10.2022 № 894 журналу присвоєно категорію "Б" із техніки (спеціальність - 122 Комп'ютерні науки)

Журнал видається за підтримки Міждержавної гільдії інженерів консультантів, Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання»

Рекомендовано до видавництва Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 24.01.2025, № 8/1-25)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible

Головний редактор: Сопілко Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Лауреат Премії Президента України для молодих вчених, Лауреат Премії Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим в галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок, академік Академії наук вищої школи України, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Бахов Іван Степанович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Волк Павло Павлович – доцент кафедри водної інженерії та водних технологій Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Гирка Ольга Ігорівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю Львівського торговельно-економічного університету (Львів, Україна)
- Гнатюк Сергій Олександрович - кандидат технічних наук, доцент, заступник декана факультету аеронавігації, електроніки та телекомунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Дацій Олександр Іванович - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Дівізніук Михайло Михайлович - доктор фізико-математичних наук, професор, Завідувач відділу Відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності Державної установи "Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України" (Київ, Україна)
- Дяденчук Альона Федорівна - кандидат технічних наук, старший викладач кафедри вищої математики і фізики Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (Мелітополь, Україна)
- Забулонов Юрій Леонідович - доктор технічних наук, професор, Член-кореспондент НАН України, директор Державної установи «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України» (Київ, Україна)
- Льїн Валерій Юрійович - доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
- Льїна Анастасія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

- Козарь О.П., Герасимов В.В., Ковач А.І., Рейс Т.Т.** 632
ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК
- Кравченко О.Л.** 641
ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА
- Криськів М.Й., Бурбела О.М.** 654
РОЛЬ РІЗНОВИДІВ РОБІТ ІЗ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
- Курчатова А.В.** 667
ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АМЕРИКАНСЬКОЇ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ЗАВДАННЯ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
- Лесик А.С., Попова О.І.** 673
ОПТИМІЗЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
- Литвин І.М., Зорочкіна Т.С., Кучай Т.П.** 680
РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
- Лі Цзюньтан** 688
СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЕЛЕКТРОТЕХНІКА
- Малишевський О.В.** 701
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 015.39 ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ)
- Марєєв Д.А., Міняйло Р.В., Литвиненко Я.О.** 714
ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТОВУВАННЯ АУДІОПРОГРАМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ
- Маскалева Л.А.** 722
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ФАХУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ
- Маслюк Р.В., Пензай С.А.** 730
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
- Матушак Г.Г., Єфімчук О.М., Сандульський С.М., Легка І.П.** 740
ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 372.8:811.161.2

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-1\(42\)-654-666](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-1(42)-654-666)

Криськів Мирослава Йосипівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та славістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, тел.: (067) 352-28-49, <https://orcid.org/0000-0002-3907-6163>

Бурбела Олена Миколаївна студентка факультету філології і журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, тел.: (068) 481-72-82

РОЛЬ РІЗНОВИДІВ РОБІТ ІЗ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядається роль різновидів робіт із розвитку зв'язного мовлення учнів на уроках української мови. Автор аналізує методику використання творчих завдань, які стимулюють розвиток мовленнєвих умінь школярів, і підкреслює значення таких видів творів, як твір-опис, твір-роздум і твір-розповідь. Кожен із цих жанрів має специфічні особливості, що дозволяють комплексно формувати мовленнєві компетенції учнів.

Твір-опис розвиває вміння передавати деталі, акцентувати увагу на характеристиках об'єктів, явищ чи подій. Завдяки роботі з цим жанром учні навчаються точно добирати слова, формувати образність мовлення та уважно ставитися до деталей. У свою чергу, твір-роздум сприяє розвитку логічного мислення та навичок аргументування власної позиції. Цей вид роботи особливо важливий для формування здатності осмислювати інформацію, аналізувати її та робити висновки. Твір-розповідь допомагає учням освоїти навички побудови сюжетної лінії, розвиває уяву, креативність та емоційну чутливість.

Особлива увага у статті приділена тематиці творів, що стосуються бережливого ставлення до природи. Виконання таких завдань сприяє не лише мовленнєвому розвитку, а й формуванню екологічної свідомості. У процесі роботи над творами учні глибше усвідомлюють важливість охорони навколишнього середовища, розвивають емпатію до природи, вчаться цінувати її красу та усвідомлювати необхідність відповідального ставлення до довкілля.

Автор акцентує увагу на інтеграції екологічної освіти у мовленнєві практики, що дозволяє поєднувати розвиток морально-етичних якостей із вдосконаленням мовленнєвої компетенції. Наведено практичні підходи до

організації творчих завдань на уроках української мови. Зокрема, зазначено, що використання проблемних питань та ситуаційних завдань мотивує учнів до осмисленого висловлювання, спонукає їх до аналізу й пошуку відповідей на важливі питання, що стосуються збереження природи.

Дослідження доводить, що систематичне використання різновидів творів на екологічну тематику значно підвищує рівень мовленнєвої культури учнів, розвиває їхню здатність до творчого мислення та формує стійкі ціннісні орієнтири. Застосування такої методики сприяє вихованню гармонійної, морально й духовно розвиненої особистості, яка розуміє значущість природи як основи життя.

Ключові слова: зв'язне мовлення, урок української мови, твір-роздум, твір-опис, твір-розповідь, екологія, опис природи.

Kryskiv Myroslava Yosypivna PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, tel.: (067) 352-28-49, <https://orcid.org/0000-0002-3907-6163>

Burbela Olena Mykolayivna student, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, tel.: (068) 481-72-82

THE ROLE OF VARIOUS TYPES OF WORK IN THE DEVELOPMENT OF CONNECTED SPEECH OF STUDENTS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Abstract. The article considers the role of various types of works on the development of students' coherent speech in Ukrainian language lessons. The author analyzes the methodology for using creative tasks that stimulate the development of students' speech skills, and emphasizes the importance of such types of works as a descriptive work, a reflective work, and a narrative work. Each of these genres has specific features that allow for the comprehensive formation of students' speech competencies.

A descriptive work develops the ability to convey details, focus attention on the characteristics of objects, phenomena, or events. Thanks to work with this genre, students learn to accurately select words, form the imagery of speech, and pay attention to details. In turn, a reflective work contributes to the development of logical thinking and the skills of arguing one's own position. This type of work is especially important for forming the ability to comprehend information, analyze it, and draw conclusions. A narrative work helps students master the skills of building a storyline, develops imagination, creativity, and emotional sensitivity.

The article pays special attention to the themes of works related to a careful attitude towards nature. Performing such tasks contributes not only to speech

development, but also to the formation of environmental awareness. In the process of working on the works, students become more aware of the importance of environmental protection, develop empathy for nature, learn to appreciate its beauty and realize the need for a responsible attitude towards the environment.

The author focuses on the integration of environmental education into speech practices, which allows combining the development of moral and ethical qualities with the improvement of speech competence. Practical approaches to organizing creative tasks in Ukrainian language lessons are presented. In particular, it is noted that the use of problem questions and situational tasks motivates students to meaningful expression, encourages them to analyze and find answers to important questions related to nature conservation.

The study proves that the systematic use of various types of works on environmental topics significantly increases the level of students' speech culture, develops their ability to creative thinking and forms stable value orientations. The use of such a methodology contributes to the upbringing of a harmonious, morally and spiritually developed personality who understands the significance of nature as the basis of life.

Keywords: coherent speech, Ukrainian language lesson, essay-reflection, essay-description, essay-narrative, ecology, description of nature.

Постановка проблеми. Кожна людина повинна навчатися такої мовленнєвої діяльності, яка б забезпечувала різні сфери її спілкування. Важливість цього завдання пояснюється виділенням в шкільних програмах з української мови спеціального розділу – програми з розвитку усного і писемного мовлення. Грамотне володіння мовою, тобто вміння правильно використовувати засоби мови для передачі різноманітного життєвого змісту, відноситься до галузі культури мовлення. Формується це вміння як на заняттях основного курсу мови, так і на заняттях з розвитку зв'язного мовлення.

Створення системи розвитку зв'язного мовлення – завдання складне. Необхідно враховувати ряд чинників: формування комунікативних умінь (осмислення теми і головної думки, добір і систематизація матеріалу, реалізація задуму, удосконалення написаного), оволодіння усною і писемною формою висловлювань, типами і стилями мовлення. Усе це зумовлює багатогранність навчальної роботи. Однак у вирішенні всієї різноманітності проблем не може бути черговості – їх необхідно вирішувати комплексно.

Одним із ключових завдань сучасної школи є формування в учнів зв'язного мовлення, що передбачає здатність чітко, логічно й образно висловлювати свої думки. Уроки української мови надають унікальні можливості для розвитку цієї компетенції, зокрема через виконання творчих завдань різних типів, таких як твори-описи, твори-роздуми, твори-розповіді тощо.

Для створення системи розвитку зв'язного мовлення особливу роль відіграють вправи, спрямовані на формування і вдосконалення мовленнєвих умінь та навичок. Основне завдання вправ з розвитку мовлення – забезпечити засвоєння літературної норми, сформувані умінь аналізувати і конструювати тексти усіх типів і стилів мовлення. Для досягнення поставленої мети необхідно використовувати завдання, що передбачають спостереження над мовними явищами, визначення їх у тексті, характеристику, порівняння й зіставлення одних мовних явищ з іншими. Такі вправи передбачають також аналіз тексту і доцільність використання у ньому мовних одиниць, їх співвіднесення із змістом та стилем висловлювання. Показником мовного розвитку школярів є їхні усні та письмові висловлювання, передусім самостійні творчі роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методику проведення уроку зв'язного мовлення висвітлено в дослідженнях О. Біляєва, Т. Донченко, С. Карамана, І. Олійника, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Савченко, В. Сухомлинського, О. Хорошковської, С. Чавдарова та ін. Значний внесок у вивченні проблеми сучасного уроку з мови в старших класах внесли вітчизняні методи О. Біляєв, А. Галетова, Н. Голуб, Л. Забашта, С. Караман, Г. Шелехова та ін. [1-4].

Щоб забезпечити підвищення грамотності учнів на уроках розвитку зв'язного мовлення, необхідно продумати систему навчально-тренувальних вправ, у процесі виконання яких формуються і вдосконалюються всі мовні вміння і навички. Вчені-дидакти розрізняють вправи за такими показниками:

1. За характером діяльності учнів:
  - репродуктивні – зв'язані з відтворенням набутих знань;
  - продуктивні – з елементами творчого процесу [2, с. 19].
2. За навчальною метою:
  - розпізнавальні – вчать виявляти мовні явища за їх характерними ознаками;
  - конструктивні – допомагають будувати різноманітні за структурою мовні одиниці;
  - творчі – формують уміння самостійного висловлювання задуму.
3. І щодо тексту:
  - без зміни мовного матеріалу;
  - зі зміною мовного матеріалу.
4. За змістом формування навичок мовлення:
  - мовні;
  - мовленнєві;
  - комунікативні.

Проводячи роботу з розвитку мовлення, учитель повинен врахувати те, як вплине та чи інша вправа на вдосконалення мовлення учнів. Під час

мовленнєвої діяльності завжди мають місце елементи творчості. Тому вправи з розвитку мовлення бувають різних видів. Умовно їх можна поділити на дві групи:

1) вправи на спостереження й аналіз готових зразків літературного мовлення;

2) вправи, що вимагають творчого підходу до мовного матеріалу.

О. Біляєв та інші виділяють такі види вправ з розвитку мовлення:

- спостереження й аналіз мовних одиниць у зв'язному тексті.
- аналіз текстів різних типів і стилів мовлення.
- стилістичне експериментування (синонімічні заміни в тексті).
- конструювання різних мовних одиниць (за моделями, схемами).
- редагування чужого і власного висловлювання [1, с. 56].

Мета статті – дослідження значення робіт із розвитку зв'язного мовлення учнів на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу. Орієнтовна проблематика програми, у контексті якої учні 5–11 класів оволодівають поняттями «мова і мовлення», розкривається у темах: «Загальне уявлення про спілкування і мовлення», «Основні правила спілкування». «Тема і основна думка висловлювання, вимоги мовлення, мовленнєві помилки і недоліки», «План готового тексту», «Стилі мовлення, типи мовлення» тощо. Крім того, програмою визначено такі види робіт: перекази, твори, ділові папери, замітки в газету, повідомлення на лінгвістичну тему, тематичні виписки, тези, конспект, виступи, відгуки, статті, доповіді, реферати, звіти тощо.

Важливе місце в системі розвитку мовлення посідають вправи на побудову мовних одиниць – нових слів, словосполучень, простих і складних речень, складного синтаксичного цілого. Для розвитку мовлення учнів важливе значення має дидактичний матеріал, який використовує вчитель. Системне використання текстового дидактичного матеріалу знайомить учнів з характерними особливостями зв'язного висловлювання та готує до розуміння авторських (що важливо для сприймання художньої літератури) і створення власних висловлювань. У сучасній методиці розроблено безліч вправ і завдань для уроків зв'язного мовлення, які сприяють не тільки формуванню вміння розпізнавати лінгвістичні поняття та явища, репродукувати мовні одиниці, але й виробляють навички літературно-мовної практики, творення текстів різних стилів, жанрів і типів мовлення. Словесникові необхідно створити максимально сприятливі умови для мовленнєвої самореалізації здібних і філологічно обдарованих учнів через впровадження у практику творчих вправ, дослідницько-пошукових завдань, проведення мовних спостережень та досліджень, лінгвістичних ігор, створення монологічного й діалогічного мовлення з урахуванням ситуації спілкування тощо. Ефективність системи роботи з розвитку зв'язного мовлення значно підвищується, якщо під час

виконання різних видів вправ передбачається взаємозв'язок між усною і писемною формами виконання, забезпечується логічне продовження мовного розвитку учнів, розв'язуються важливі завдання національно-патріотичного виховання [3].

За способом викладу матеріалу твори поділяються на такі види: твір-опис, твір-роздум, твір-розповідь. Серед робіт із розвитку зв'язного мовлення особливе місце варто надати творам. Твір – це завершальна ланка в підготовці учнів до самостійного письма, до вироблення умінь та навичок мислити із ручкою у руці, що є вкрай важливо в сучасному світі. Залежно від змісту й будови текст та його частини діляться на три смислові типи: розповідь, опис і роздум (міркування). Кожний з них має свою будову.

Тип мовлення – спосіб викладу, що обирається автором і орієнтований (залежно від змісту вислову і характеру текстової інформації) на одне із завдань: статично змалювати дійсність, описати її; динамічно відобразити дійсність, розповісти про неї; відобразити причинно-наслідкові зв'язки явищ дійсності. Для наочності варто зробити таку таблицю.

Таблиця 1.

Типи мовлення

Типи мовлення	Основна функція	На яке питання дається відповідь у висловлюванні	Будова висловлювання
Розповідь	Повідомлення про події	Що робить персонаж?	Експозиція, зав'язка, кульмінація, розв'язка
Опис	Словесне зображення предмета, істот, явищ природи	Яким є предмет, істота, місцевість, явище природи?	Певна послідовність ознак, що відображають, предмет висловлювання

Розповідь – це повідомлення про якісь події, що розгортаються в часі. Загальна схема розповіді така: початок дії; розвиток подій; кінець події. Зміст розповіді виражають у минулому часі, але задля осучаснення минулої події використовують теперішній час. Розповідь складається із трьох частин: зав'язки, кульмінації і розв'язки. Зав'язка – це епізод, яким розпочинається розвиток сюжету і від якого залежить розвиток наступних подій. Кульмінація – це момент піднесення, напруження у розвитку дії. Розв'язка – заключна дія, що виступає як результат розвитку події.

Зразок твору-розповіді:

«Батько з сином збирають сіно. Батько на гарбі, син долі. Стоячи на копиці, син з великим зусиллям вириває вилами з-під ніг лише невеличкі жмутки сіна. Держак в його руках гнеться підковою. Раптом – трісь!

– Тату!

– А що там таке? – обізвався старий зверху.

– Дивіться, – вигукнув син, витираючи піт, – дивіться, тату, який я сильний... – додав він, показуючи поламаного держака.

– Ні, сину, – відповів батько, – ти не сильний, а дурний».

Аналізуючи дану розповідь, потрібно зосередити увагу на тому що, в основу розповіді покладено життєвий випадок, матеріал викладений так, що виникає до нього інтерес, у будові можна виділити три частини: зав'язка (батько з сином збирають сіно), кульмінація (ломиться держак), розв'язка (думка батька про розум сина). Усі вчинки в роздумі вмотивовані, причини дій пояснені. У тексті немає зайвих слів, випадок висвітлений із достатньою повнотою, зміст переконливий, показана ситуація вірогідна.

Розповіді можуть бути: про враження від картини, на основі поданого сюжету, на основі побаченого або почутого. Розповіді, які побудовані на основі почутого, мають такі компоненти:

1. Вступ:

- за яких обставин почута розповідь;
- хто розповідав;
- стисла характеристика оповідача.

2. Основна частина:

- враження від почутого;

3. Закінчення:

- враження від почутого;
- власне бажання.

Досить часто розповідь об'єднує низку джерел – конкретний випадок із життя на основі власного досвіду, побачене, почуте. Приклад такої розповіді:

Це зробили ми

Десять років тому на окраїні нашого села чорнів яр. Пам'ятаю, бабуся лякала мене: «Там вовки живуть...» А тепер яру не видно, він тоне в зелені акацій, кленів, берестів. Це зробили ми, учні старших класів. Щоразу, коли я дивлюсь на зелені мережива полезахисних лісосмуг на ланах рідного села, мені пригадуються радісні години нашої праці. Ми піклуємося про те, щоб жодне посаджене деревце не пропало. Нас завжди запалювало те, що ми працюємо для майбутнього.

(За В. Сухомлинським)

Опис-поширений композиційно-стилістичний спосіб викладу матеріалу в художньому, передусім епічному творі, полягає у послідовному відтворенні логічних зв'язків між явищами, поняттями, у фіксуванні окремих ознак, рис, властивостей персонажів, зображуваних краєвидів, інтер'єрів, предметів тощо.

Темою для написання опису можуть бути: тварини, інтер'єр, люди, пейзаж тощо. Розглянемо зразок опису природи:

Природа України – багата та різноманітна. Завдяки географічному положенню та кліматичним умовам у нас є просторі степи й густі ліси, лагідні

моря й величні гори, бурхливі річки та спокійні озера, на просторах країни ростуть тисячі видів рослин та водиться величезна кількість тварин. Змінюються пори року – і кожна з них дарує нам свою особливу красу.

Описи можуть бути написані у науковому, художньому і діловому стилях. В описах наукового та ділового стилях ознаки предмета розкриваються точно, логічно, послідовно. Зразок наукового опису:

Ромашка – невелика рослина роду багатоклітинних трав родини айстрові. Ромашка виростає до 15-60 сантиметрів, має сидячі листки. Під час цвітіння з'являються дрібні квітки, зібрані у верхівкові суцвіття (кошики).

Ромашка має сильний ароматний запах. Росте невеликими заростями або групами на подвір'ях, біля доріг, на вулицях, у садах майже по всій території України, проте на Поліссі – рідше. Ромашку використовують у фармацевтичній промисловості для виготовлення ліків, а також як декоративну квітку. Використовуються як потогінний, дезінфікуючий, в'яжучий, заспокійливий та протизапальний засіб. Кошики також використовують у парфумерній промисловості.

Науковий опис так як і діловий, позбавлений емоційності, та образності. Для ділового опису характерний виклад, який відповідає фактам, до об'єктивної дійсності. Зразок ділового опису:

Розрізняють олівці по грифелю, точніше, за його твердості. Вказана вона поруч з назвою – «Т» або «М», що позначає твердий або м'який. Великою популярністю користуються одноразові олівці, описані вище. Але все більше купують механічні олівці, де можна міняти грифель.

Роздум (міркування) – це висловлювання про причини якостей, ознак, подій. У роздумі обов'язкові три частини:

- 1) теза – основне твердження, чітко сформульована думка;
- 2) докази, аргументи, що підтверджують висунуту тезу;
- 3) висновок, що випливає з доказів (узагальнення).

В основі роздуму лежать причинно-наслідкові відношення. «Чисті» розповіді, описи, роздуми використовуються рідко. В текстах найчастіше описи включаються в розповідь або пов'язані з міркуванням; розповідь може доповнюватися роздумом. Розглянемо зразок такого роздуму:

Хочу бути хліборобом

Хліб... Яке коротке слово. Всього чотири літери, а скільки в ньому тепла, тієї всемогутньої енергії, що робить розум ясным, а тіло людини міцним, витривалим. Із хлібом пов'язано так багато у нашому житті, що цей необхідний продукт харчування став символом праці й миру. Однією з найпочесніших вважають професію, пов'язану з вироццанням хліба.

Яке щастя бути хліборобом, сіяти зерно у щедру землю, прикрашати її. Я теж хочу бути хліборобом, бо щиро люблю рідну землю, її безмежжя, велич

і красу. Той, хто крокує цією нелегкою стежкою в житті, на мою думку, найщасливіший у світі. Він повсякчас дарує людям радість.

(Із дитячого твору)

У першому абзаці цього роздуму висловлюється думка, яка доводиться (теза). Другий абзац містить аргументи (доведення). Третій – висновки. Розрізняють роздум-доведення, роздум-пояснення, роздум-ствердження, роздум-спростування тощо.

Роздум-доведення – це монологічне висловлювання, яке є на меті довести правдивість чи неправдивість головного твердження (тези) тексту. Роздуми-доведення будуються за такою схемою: експозиція (підведення до питання) – питання – відповідь на питання (теза) – доведення тези (аргументи) – висновки.

Отже, організація тексту і зв'язків між його частинами залежить від типів і стилів мовлення, манери автора, жанру художнього твору тощо. Висловлювання усіх трьох типів бувають різних видів [4, с. 35-36]. Так, розповідь має такі різновиди: власне розповідь (оповідання), повідомлення, відповідь, перелік, найменування, оголошення. Кожний з цих видів має свої підвиди. Так, у повідомленні розрізняємо власне повідомлення, звіт, інформацію, рапорт, донесення, сповіщення та ін. Власне повідомлення – це розгорнута відповідь на питання (найчастіше відповідь на заняттях з вивченого матеріалу). Інформація або звіт – це насамперед виклад фактичного матеріалу, аналіз повідомлень визначення завдань на майбутнє.

Описи діляться на пейзажні, портретні, описи інтер'єру, характеристики людини, предметів, явищ. Під час опису предмета говориться про предмет («дане») та його ознаки («нове»), в описі місця – про предмети («нове») та їх місцезнаходження («дане»), стану людини про людину («дане») та її стан («нове»). В описі «оцінка дійсності» мова йде про предмети, явища, події («дане») та їх оцінку («нове»).

Роздуми теж бувають різних видів: індуктивні (від часткового, конкретного до загального) дедуктивні (від загальних положень до конкретних висновків), роздум-ствердження (доказ істинності висунутої тези) і роздум-спростування, заперечення (доказ помилковості, хибності висунутої тези), роздум з прямими доказами (справедливість висунутої тези безпосередньо обґрунтовується доводами) і роздум з доказом від протилежного (істинність основної тези доводиться шляхом спростування передбачуваної тези, протилежної тій, що доводиться).

Як ми знаємо, екологічні проблеми носять глобальний характер. На сучасному етапі розвитку суспільства, питання виховання бережливого ставлення до природи набуває особливої гостроти. Причина – екологічна безвідповідальність. У зв'язку з цим необхідно виховати в учнів бережливе ставлення до природи.

Твори про бережливе ставлення до природи особливо актуальні у наш час. Попри розвиток людства, виникають екологічні проблеми. Під час написання таких творів, ми мотивуємо учнів до бережливого ставлення, та поняття важливості навколишнього середовища. Річ у тому, що споживацьке ставлення до природи загрожує людству катастрофою. Ми маємо дбати про навколишній світ. В іншому випадку, повноцінне життя живих істот на Землі, виявиться під великою загрозою.

Такі твори допоможуть учням узагальнити та розширити знання про використання людиною природних багатств Землі, з'ясувати причини забруднення природи, шляхи її збереження на нашій планеті; розкрити причинно-наслідкові зв'язки дружніх стосунків людини і звіра, вчити з розумінням ставитися до «братів наших менших» [3]. Розвивати спостережливість, викликати бажання до пошуку відповідей на запитання в текстах науково-пізнавального характеру, художній і природознавчій літературі. Школа формує в учнях відповідальне ставлення до природи. Педагоги і батьки усвідомлюють важливість навчати школярів правил поведінки в природі. Якомога, раніше починається робота з виховання бережливого ставлення до природи, тим більшою буде її педагогічна результативність. Основна мета формування бережливого ставлення до природи: навчити учнів розвивати свої знання законів живої природи, розуміти сутність взаємин живих організмів з навколишнім середовищем, формувати керування фізичним і психічним станом. Освітні і виховні завдання:

- поглибити і розширити екологічні знання;
- прищепити початкові екологічні навички і уміння;
- розвинути пізнавальну, творчу, суспільну активність школярів під час екологічної діяльності;
- виховати відчуття дбайливого ставлення до природи.

Зародження сучасних тенденцій щодо бережливого ставлення до природи виникло ще в 70-х роках, коли вона пережила ряд серйозних перетворень, зокрема введення в навчальний план предмету «природознавство». Цей курс виявився малоефективним через те, що кінцева мета екологічної освіти – відповідальне ставлення до навколишнього середовища – складна комплексна освіта, і у зв'язку з цим, один навчальний предмет, що формує в основному природно-наукові знання з біологічної екології, справитися з формуванням багатогранного ставлення молодших школярів до природного і соціального середовища не може. Згодом з'явилась змішана модель, при якій навчальні предмети зберігають свою специфічну навчально-виховну мету. Таким чином, типологія моделей в руслі екологізації пройшла певний шлях становлення: від одно наочної – до змішаної. Проте пошук в цьому напрямі продовжується до тепер. Об'єктивні тенденції розвитку екологічного виховання школярів:

- цілеспрямовано координується діяльність шкіл, організацій з охорони, раціонального використання і вивчення навколишнього середовища;

– класно-навчальні заняття поєднуються з позаурочною діяльністю учнів в природному середовищі; разом з розвитком традиційних використовуються нові форми екологічної освіти і виховання: кінолекторії з охорони природи, ролеві і ситуаційні ігри, загальношкільні ради з охорони природи, екологічні практикуми;

– виховання бережливого ставлення до природи в учнів спонукають засоби масової інформації (фейсбук, радіо, телебачення), цей процес стає педагогічно врівноваженим.

Тенденцію розвитку екологічної освіти доповнюють: максимальний облік вікових можливостей учнів, створення обов'язкового мінімального ядра змісту і опори на ідеї комплексної еколого-біологічної, глобальної екології людини. На основі дидактичних принципів і аналізу інтересів школярів були розроблені різні форми екологічного виховання. Їх можна класифікувати на:

- масові;
- групові;
- індивідуальні.

До масових форм можна віднести роботу учнів з впорядкування і озеленення приміщень і територій шкіл, масові природоохоронні заходи і свята, конференції. До групових — факультативи з охорони природи, кінолекторії, екскурсії, туристичні походи для вивчення природи. Індивідуальні форми припускають діяльність доповідей учнів для підготовки, бесід, лекцій, спостережень за тваринами і рослинами, виготовлення виробів, фотографування. Головним критерієм масових форм є участь школярів в природоохоронній діяльності. Критерієм ефективності групових форм є стабільність складу клубу, гуртка, секції, досягнення колективних успіхів [1]. Про ефективність індивідуальних форм виховання бережливого ставлення до природи свідчить підвищення зацікавленості до природознавства учнів, до вивчення і охорони природи, а також цілеспрямоване використання знань і умінь природоохоронної діяльності. Екологічна мета на уроках української мови:

– виховувати любов та повагу до природи, бережливе ставлення, дбайливість, відповідальність за дії в природі.

– виховувати спостережливість, любов, привчати до грамотного використання природних багатств.

– виховувати культурних, турботливих громадян, які дбають про природу.

– розвивати уявлення учнів про правила взаємодії з природою.

– збагачувати учнів екологічними знаннями.

– вчити спостерігати за природою та вчасно приходити їй на допомогу.

– формувати цілісне сприйняття природи, як сферу: життя, праці, відпочинку.

- виховувати екологічно грамотну та безпечну поведінку в природі.
- викликати зацікавленість екологічними проблемами.

Найбільшу насолоду і радість, палку любов до рідного краю до життя викликає спілкування з природою. Вплив засобів навчання екологічного змісту є важливою ланкою в розвитку особистості.

Під час написання творів про бережливе ставлення до природи, в учнів можна виховати якості, які є актуальними завжди. Без усіх цих якостей, неможливо виховати повноцінну людину, яка буде комфортно себе почувати у суспільстві. Кожен з нас повинен бути здоровим, дбайливим, гармонійним, спостережливим, бережливим, адже без цього неможливо існувати. Тому написання творів на такі теми дає змогу розширити знання школярів з інших предметів на уроці української мови та збагатити знання про себе і довкілля. Виховувати бережливе ставлення до природи, любов і допомогу тваринам. Потрібно також не забувати про бережливе ставлення до рідної землі. Ми як вчителі, повинні формувати в учнів: любов, вірність, рідній Батьківщині. Написання таких творів формує подальший світогляд учнів. Формування національної свідомості передбачає: виховання любові до рідної землі, до свого народу, освоєння національних цінностей, ставлення до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню національної гідності, залучення учнів до практичних справ розбудови державності, формування почуття гідності й гордості за свою Батьківщину.

У вихованні почуттів національної гідності важливе правдиво висвітлювати історію культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок нашої спадщини [3]. Патріотичні почуття зміцнюють глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Вітчизни, оволодівати військовими знаннями, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії народу, його Збройних сил.

Висновки. У розвитку зв'язного мовлення мотивація породжується перш за все глибоким розумінням тої великої функції, яку виконує мова в житті суспільства. Проте самого знання, розуміння учнем суспільного значення високої культури зв'язного мовлення ще не досить. Треба, щоб це знання знаходило конкретне втілення у реальному житті. Адже мотивація у навчанні текстового мовлення дуже залежить від самої організації мовної діяльності учнів. І тут наголосимо на особливому значенні мотивації, закладеної в самому процесі навчальної діяльності, коли до вправного володіння мовленням спонукає сам процес набуття мовних знань, умінь і навичок.

Таким чином, ефективність системи роботи з розвитку зв'язного мовлення підвищується, якщо під час виконання різних видів вправ передбачає взаємозв'язок між усною та писемною формами виконання, забезпечується логічне продовження мовного розвитку учнів, розв'язуються важливі завдання національно-патріотичного виховання.

Ми з'ясували, що твори про бережливе ставлення до природи, рідної землі та охорону її природних багатств потрібні для розвитку учнів. Вони повинні цінувати та бережливо ставитися до природи, адже наскільки бережливо вони ставляться, таке і майбутнє їх очікує. Любов до рідної землі є основою виховання для учнів, тому що нашій країні потрібні молоді перспективні люди, які люблять свою землю, свій народ, які можуть прославити увесь народ позитивними здобутками. Вони мають поважати не тільки Батьківщину, але й оберігати її природні багатства, тому що вони вичерпуються.

Література:

1. Горошкіна О. М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Харків : Основа, 2012. 171 с.
2. Караман С. Види робіт з розвитку зв'язного мовлення. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 4. С. 18–20.
3. Мельничайко В. Творчі роботи на уроках української мови. Київ : Радянська школа, 1984. 225 с.
4. Творчі завдання як засіб естетичного розвитку учнів у процесі вивчення мови. *Вивчаємо українську мову та літературу*. Київ : ВГ «Основа». 2013. №29. С. 35–36.

References:

1. Horoshkina, O. M. (2012). *Teoriia i praktyka navchannia ukrainskoi movy v starshykh klasakh [Theory and practice of teaching the Ukrainian language in senior classes]*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
2. Karaman, S. (2004). *Vydy robot z rozvytku zv'iaznoho movlennia [Types of works on the development of coherent speech]*. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*, 4, 18-20 [in Ukrainian].
3. Melnychaiko, V. (1984). *Tvorchi roboty na urokakh ukrainskoi movy [Creative works in Ukrainian language lessons]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
4. *Tvorchi zavdannya yak zasib estetychnoho rozvytku uchniv u protsesi vyvchennia movy [Creative tasks as a means of aesthetic development of students in the process of language learning]*. (2013). *Vyvchajemo ukrainsku movu ta literaturu [Studying the Ukrainian language and literature]*, 29, 35–36 [in Ukrainian].